# INSON VA BIOSFERA

**Mamatxonov Asatillo Azimjon o'g'li**
Talaba Farg'ona politexnika instituti Farg'ona shahri

Kishilik jamiyatining tabiatga nisbatan tubdan o'zgartiruvchi ta'siri muqarrar hisoblanadi. Aholi sonining o'sishi, biosferada mavjud bo'lgan moddalar va energiyadan xo'jalik maqsadlarida foydalanishning tobora ortib borishi, undagi aloqa va bog'liqlik umumiy tuzilmasini qayta qurish natijasida jamiyatning biosferaga ta'siri muntazam ravishda kuchayib bormoqda.

Biosferaga insonlar tasiri. Inson faoliyati sayyoraning qiyofasini tobora kuchliroq o'zgartirmoqda. Aholi sonining ortishi bilan insonning tabiatga nisbatan bo'lgan ta'sirining kuchayishi bir vaqtda sodir bo'lmoqda. Agar XVIII asr boshlarida Yer aholisi taxminan 600 mln kishidan iborat bo'lgan bo'lsa, hozirgi paytda u 7,5 mlrd dan oshib ketdi. Insonning biosferaga ta'sir qilish usullari. Jamiyat va tabiatning o'zaro hamkorligi, tabiatdagi modda va energiyadan foydalanish, ko'p sonli turlarning yo'qolishi, tabiiy tizimlarning va butun boshli landshaftlarning keskin o'zgarishi, ko'p miqdordagi chiqindilarni atrof-muhitga chiqarib tashlanishi bilan namoyon bo'ladi. Ishlab chiqarish korxonalardan chiqayotgan gazlar biosferaga tarqalishi va dengizlar qurishi bu tabiyatgan katta tasir qilmoqda. Masalan Orol dengizi qurishi natijasida atmosferga dengiz ostidagi tuzlar shamollar natijasida kotarilmoqda. Odamlar hastaligini oshirmoqda ekinlar sho'rlash natijasida qurib qolmoqda, yerlar sho'rlashib unimdorlik yoqolmoqda. Tarixiy taraqqiyot davomida insonlar Yerning moddiy jihatdan eng boy, qulay hududlariga ko'chib o'tgan va shu hududda mavjud bo'lgan tabiiy biogeotsenozni tubdan o'zgartirgan, shaharlar barpo etgan, sanoat obyektlarini va qishloq xo'jaligi maydonlarini yaratgan. Bu bilan ular ekotizimning qashshoqlashishi, yuzaga kelgan tabiiy majmualarning buzilishi va tirik organizmlar yashaydigan muhitlarining o'zgarishiga sabab bo'lgan.

Biosferaga buzilish sabablari Inson faoliyati natijasida suv, havo, tuproq ishlab chiqarish chiqindilari bilan ifloslanmoqda, o'rmonlar kesib tashlanmoqda, yovvoyi hayvonlar qirilib ketmoqda, tabiiy biogeotsenozlar buzilmoqda. Buning natijasida biosferada moddalarning davriy aylanishi uzilib qolmoqda. Yerdagi ko'plab geokimyoviy jara-yon-larning kechishi o'zgarmoqda. Biosfera ekotizimida atrof-muhitni radioaktiv yog'inlar, ishlab chiqarishning gazsimon chiqindilari, yoqilg'i mahsulotlari, turli-tuman kimyoviy moddalar bilan ifloslanishi natijasida keskin ziddiyatli vaziyat yuzaga keldi. Sun'iy organik moddalar (masalan, polietilen, plastmassa buyumlar)ning ko'pchiligini, hatto zamburug'lar va bakteriyalar yordamida 171biogen tarzda qayta ishlab bo'lmaydi. Chunki ular biologik almashinuvga jalb etilmaydi, balki biosferada to'planadi.

Biosferada uni barqaror holatda saqlashga yordam beradigan biologic xilma-xillik qisqarmoqda. Bugungi kunda turlarning yo'q bo'lib ketish sur'ati oldingi davrga nisbatan bir necha baravar yuqori ko'rsatkichga ega. Yo'qolib ketish arafasida turgan turlarning soni ortib bormoqda.

Tabiy boyliklarga ehtiyoj. Bugun tabiatdagi boyliklardan oqilona foydalanish zaruriyati vujudga keldi. Ekologiya, tabiatni muhofaza qilish masalasida tabiiy boyliklarni tiklanmaydigan va tiklanadigan boyliklarga ajratish qabul qilingan.

1. Quyosh energiyasi
2. Shamol energiyasi

3. Dengiz to‘lqinlari energiyasi
4. Atmosfera havosi
5. O‘rnini to‘ldirish mumkin bo‘lgan resurslar
6. O‘rnini to‘ldirish mumkin bo‘lmagan resurslar
7. Hayvonot dunyosi
8. Tuproq unumdorligi
9. O‘simliklar dunyosi
10. Foydali qazilmalar
11. Yashash makoni

Birinchi guruhga zaxiralari cheklangan foydali qazilmalar kiradi. Tiklanadigan tabiiy boyliklarning o‘zgarishini o‘rmon misolida kuzatish mumkin. Hozirgi kunda quruqlikning uchdan bir qismidan kamrog‘i o‘rmon bilan qoplangan (Antarktidadan tashqari). Biosfera evolutsiyasining dastlabki bosqichlarida bu ko‘rsatkich 70% dan kam bo‘lmagan. Zararlarni oldini olish. Tabiatdan oqilona foydalanish – insonning atrof-muhit bilan o‘zaro munosabatlari tabiiy boyliklarni oqilona o‘zlashtirish, o‘z faoliyatining salbiy oqibatlari oldini olish, madaniy landshaftlarni yaratish, kamchiqindi va chiqindisiz texnologiyalarni qo‘llash, qishloq xo‘jaligi zararkunandalariga qarshi kurashishning biologik usullarini tatbiq etish, ekologik toza yoqilg‘i turlarini yaratish, tabiiy xomashyoni qazib olish va qayta ishlash texnologiyasini takomillashtirishni nazarda tutadi. Shuningdek, shamol, quyosh energiyasi, to‘lqin energiyasi, daryo oqimi energiyasi kabi ekologik jihatdan toza va tiklanadigan energiya manbalari, o‘simliklar mahsulotlaridan bioyoqilg‘i olish va undan foydalanish – tabiatdan oqilona foydalanishlar shular jumlasiga kiradi.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. A. Ergashev “Umumiy ekologiya”. Oliy o'quv yurt talabalari uchun darslik Toshkent- 2003.
2. I. X.Ayubova, M.N.Musayev, I.A.Jamgaryan. „Atrof-muhit sifat analizi va monitoringi".Oliy o'quv yurtlari uchun darslik.Toshkent-2011.
3. https://studmate.ru/33-%C2%A7-inson-biosfera-omili-sifatida-inson-faoliyatining-biosferaga-tasiri/
4. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Biosfera